

КОНТРАСТИВНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Оксана Тростинська

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: okasana@ua.fm;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>

Стаття продовжує низку досліджень, присвячених навчанню української мови іноземних студентів, які володіють або мають досвід вивчення російської. Цей контингент складають іноземці з пострадянських країн, а також іноземні магістранти та аспіранти, які свого часу навчалися у ЗВО України російською мовою та відповідно до Закону про освіту зараз вчать українською або вивчають її як державну мову країни навчання.

Опанування нової іноземної мови формується, як відомо, на ґрунті існуючого мовленнєвого досвіду, що зумовлює методичну доцільність зіставлення систем відомої мови і мови, яка вивчається. Такий зіставний аналіз дозволяє виявити однотипні риси обох мов і застосувати уже набуті знання та вміння під час вивчення нової іноземної мови. Інтерференція як взаємодія різних мовних систем безпосередньо впливає на засвоєння системи нової мови. Підґрунтям для вивчення та регуляції інтерференційних процесів виступає контрастивний підхід, оскільки саме контрастивна лінгвістика спрямована на виявлення різниці та подібності між сучасними мовами, що допомагає визначити напрями інтерференції та пояснити причини типових помилок. У попередніх статтях ми розглядали інтерференційні впливи під час вивчення української мови російськомовними іноземцями на рівні фонетики, граматики і синтаксису (компаративний аналіз функціонально-комунікативної організації речення на прикладі дослідження способів вираження суб'єктно-предикатних відношень в українській та російській мовах).

Функціонально-комунікативна граMATика ґрунтується на провідній ролі синтаксису як системи, що організує всі інші мовні рівні, і розглядає речення зі сторони комунікативної організації як висловлювання, утворене за спеціально визначеною структурною схемою, структурним ядром якої є предикат. Предикат визначає певні місця для учасників описаної пропозицією ситуації (предметних імен, або актантів) та їхню

кількість. У пропонованій статті досліджено різні типи поширювачів предикативного центра речення, розглянуто основні способи вираження об'єктних, означальних і обставинних відношень у простих і складних реченнях та проаналізовано основні відмінності між вираженням цих відношень в українській і російській мовах, на які необхідно звертати увагу російськомовних іноземців для запобігання інтерферентних помилок. Наведені методичні рекомендації можуть стати у нагоді викладачам та методистам для розробки навчальних програм, під час створення підручників і навчальних посібників з української мови для означеного контингенту іноземців, а також для підготовки до практичних занять викладачів-початківців.

Ключові слова: *контрастивний підхід, російськомовні здобувачі вищої освіти, українська мова як іноземна, функціонально-комунікативна граматики.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Боротьба України за свободу та незалежність, її інтеграція у світовий політичний, економічний, освітній та культурний простір, посилене транслювання українцями національних елементів у дискурс міжнародної інтеракції сприяє підвищенню мотивації іноземців вивчати українську мову. Така ситуація зумовлює потребу у формуванні відповідного кадрового потенціалу та вимагає активної розбудови методики викладання української мови як іноземної. Адже за умови досягнення високого рівня кваліфікації підготовка професійних викладачів української мови як іноземної стає одним із інструментів підвищення не лише міжнародного престижу української освіти та її конкурентоспроможності, а й запорукою підтримки належного рівня міжнародних контактів, діалогу культур у цілому.

Аналіз актуальних досліджень. Особливості викладання української мови різним категоріям іноземців висвітлені нами у низці досліджень [2; 3; 10]. Варто зазначити, що і досі значним контингентом іноземців, що опановують українську (від студентів навчальних закладів із країн пострадянського простору до представників дипломатичного корпусу іноземних держав), залишаються такі, що володіють російською мовою або мають досвід її вивчення. Опанування нової іноземної мови формується, як відомо, на ґрунті існуючого мовленнєвого досвіду, що зумовлює методичну доцільність зіставлення систем відомої мови і мови, яка вивчається. Такий зіставний аналіз дозволяє виявити однотипні риси обох мов і застосувати уже набуті знання і вміння

під час вивчення нової іноземної мови. Теоретичні питання порівняльної лінгвістики досліджувалися в роботах О. Реформатського, Л. Щерби, О. Ахманової, В. Гака, прикладні аспекти порівняльного аналізу розглядали Р. Борсук, З. Діброва, Т. Магомедова, А. Павол. Інтерференцію як взаємодію різних мовних систем та її вплив на засвоєння системи нової мови аналізували В. Алімов, І. Бім, У. Вайнрайх, Н. Гальскова, Б. Лапідус, Н. Федорова. Як відзначає А. Дудолодова, підґрунтям для вивчення та регуляції інтерференційних процесів виступає контрастивний підхід, оскільки саме контрастивна лінгвістика спрямована на виявлення різниці та подібності між сучасними мовами, що допомагає визначити напрями інтерференції та пояснити причина типових помилок. Крім того контрастивне вивчення мов стимулює розвиток металінгвістичного мислення, що безумовно сприяє опануванню нової мови [5].

У. Вайнрайх вирізняв три рівні інтерференційних впливів між мовами: фонетичний, граматичний та лексичний [4]. У своїх роботах ми аналізували перші два (зокрема, принципи навчання інофонів української фонетики [9], вплив транспозиції і трансференції на засвоєння української граматики [11], а також розпочали компаративний аналіз функціонально-комунікативної організації речення на прикладі дослідження способів вираження суб'єктно-предикатних відношень в українській та російській мовах [12]) як найбільш системні у формуванні базової україномовної комунікативної компетенції російськомовних іноземців, залучаючи досвід, набутий нами у навчанні української мови іноземних освітніх мігрантів у ХНУ імені В.Н. Каразіна. Цей контингент складають іноземці з пострадянських країн, а також іноземні магістранти та аспіранти, які свого часу навчалися у ЗВО України російською мовою та відповідно до Закону про освіту зараз вчать українською або вивчають її як державну мову країни навчання. Пропонована стаття продовжує започатковані дослідження у царині структурно-семантичного синтаксису.

Мета статті – проаналізувати основні способи вираження об'єктних, означальних та обставинних відношень, схарактеризувати подібність та відмінність у вираженні цих відношень в українській і російській мовах, надати методичні пропозиції щодо презентації досліджуваного навчального

матеріалу та організації освітнього процесу на заняттях з української мови як іноземної.

Викладення основного матеріалу. Функціонально-комунікативна граMATика ґрунтується на провідній ролі синтаксису як системи, що організує всі інші мовні рівні, і розглядає речення зі сторони комунікативної організації як висловлювання, утворене за спеціально визначеною структурною схемою, структурним ядром якої є предикат [1]. Предикат визначає певні місця для учасників описаної пропозицією ситуації (предметних імен, або актантів) та їхню кількість. Залежно від кількості місць предикати бувають одномісними (*Йй сумно. Ми відпочиваємо*) та багатомісними (*Викладач пояснює студентам нову граматичну тему*). За характером зв'язку з предикатами розрізняють суб'єктні та об'єктні актанти. Форму об'єктного актанта визначає предикативний центр речення. Об'єктний актант, або об'єкт означає предмет, на який спрямовано дію предиката, з яким найчастіше він пов'язаний за допомогою синтаксичного зв'язку керування, і може бути виражений різними відмінковими формами іменників, займенників, числівників, субстантивованих прикметників та дієприкметників. Типова форма вираження об'єкта в російській та українській мовах – знахідний відмінок без прийменника (прямий об'єкт). Групи дієслів, які вимагають форми безприйменикового знахідного відмінка в українській і російській мовах загалом співпадають. Це дієслова на позначення ментальних дій (*знати, розуміти, пам'ятати* тощо), мовленнєвої діяльності (*читати, писати, говорити, розповідати, питати, відповідати, слухати* та ін.), реалізації (*робити, виконувати, здійснювати* тощо), пошуку (*шукати знаходити відкрити*), зміни (*змінювати, збільшувати, зменшувати, покращувати, нагрівати* та ін.), дослідження (*вивчати, досліджувати, спостерігати, аналізувати* тощо), початку та кінця дії (*починати, продовжувати, закінчувати*) та інші. У заперечних конструкціях знахідний відмінок прямого об'єкта змінюється на родовий: *Науковці вирішили проблему. – Науковці не вирішили проблеми*. Особливістю прямого об'єкта в українській мові є можливість уживання паралельних форм знахідного і родового відмінка іменників чоловічого роду на позначення неістот: *написати лист – написати листа, прочитати вірш – прочитати вірша, взяти ніж – взяти ножа* тощо. Непрямий об'єкт може вживатися у

формі родового відмінка з прийменниками у (*взяти книгу у товариша*), для (*купити для подруги*), без (*жити без батьків*), проти (*боротися проти епідемії*), замість (*відповідати замість друга*), від (*тікати від небезпеки*) та без прийменників з окремими семантичними групами дієслів (*хотіти, бажати, просити, вимагати, потребувати, досягати, домагатися, боятися* тощо); у формі давального відмінка іменників на позначення адресата дії (*писати листа другові, дякувати вчителеві, допомагати братові*); у знахідному відмінку з прийменниками на (*чекати на друга*), за (*дякувати за допомогу*), в (*вірити в перемогу*), у (*грати у футбол*), про (*думати про майбутнє*); у формі орудного відмінка іменників на позначення інструмента дії (*писати ручкою*) та з прийменниками над (*працювати над завданням*), за (*стежити за процесом*), перед (*вибачатися перед другом*), з (*познайомитися з дівчиною*); у формі місцевого відмінка з прийменниками в/у (*переконатися у правильності*), на (*грати на скрипці*), за (*сумувати за батьківщиною*). Слід зазначити, що причиною багатьох помилок російськомовних студентів у вживанні об'єктних форм є різниця у російському й українському дієслівному керуванні, оскільки вони переносять російські форми залежних слів в українську мову, наприклад, *уживають навчатися українській мові* замість *навчатися української мови*, *дякувати друга* замість *дякувати другу*, *хворіти грипом* замість *хворіти на грип* тощо.

На рівні складного речення об'єктні відношення виражені підрядними з'ясувальними зі сполучниками та сполучними словами *що, хто, як, щоб, аби, якщо, коли, мов, немов, ніби, наче, чи*. Структура підрядного речення визначається предикатом головної частини, його семантикою і валентністю. Найчастіше підрядні з'ясувальні залежать від дієслів із значенням мовлення (*говорити, питати, повідомляти* тощо), мислення (*думати, знати, розуміти* та ін.), сприйняття та відчуття (*бачити, чути, відчувати* тощо), психічного стану (*радіти, боятися, шкодувати*), віри (*вірити, чекати, сподіватися*), слів категорії стану (*відомо, важливо, помітно*), прикметників зі значенням емоційного і вольового виявлення (*радий, впевнений, переконаний* тощо). Найуживаніший підрядний сполучник *що* приєднує підрядну частину, яка повідомляє про дійсність факту (*Я знаю, що вона поїхала*). Сполучник *як* уживається з підрядною частиною, що має

додаткове значення якості або способу дії (*Вони дивилися, як іде дощ*). Підрядні з'ясувальні, які приєднує сполучник *щоб*, виражають бажаний, необхідний факт або спонукання та відносяться до дієслів зі значенням волевиявлення (*хотіти, бажати, прагнути*) та спонукання (*просити, наполягати, вимагати* тощо). Сполучники *мов, ніби, наче* приєднують підрядну частину зі значенням неповної вірогідності, сумніву, неточності (*Говорять, ніби вона поїхала*). Підрядні з'ясувальні зі сполучником *чи* мають опосередковано питальне значення та розкривають зміст невідомого факту (*Цікаво, чи вже закінчився дощ*). На відміну від російської мови, де аналогічний сполучник *ли* стоїть у складному реченні після предиката підрядної частини або іншого слова, до якого ставлять питання (*Интересно, закончился ли дождь. Необходимо узнать, завтра ли будет зачет*), в українських реченнях сполучник *чи* завжди вживається на початку підрядної частини.

Об'єкти – це перший тип поширювачів предикативного центру речення. До другого типу належать означення – другорядні члени речення, які вказують на ознаку предмета та виражають означальні відношення. Означення об'єднані спільним формальним показником: вони присубстантивні, тобто приєднуються до іменника або іншої субстантивованої частини мови та залежать від неї. Узгоджені означення узгоджуються з означуваним словом у роді, числі та відмінках і можуть бути виражені прикметниками, дієприкметниками, займенниками, співвідносними із прикметниками, порядковими числівниками. Варто зазначити, що на відміну від російської в українській мові означення, виражені дієприкметниками і дієприкметниковими зворотами менш поширені, що зумовлено обмеженням функціонування дієприкметників у сучасній українській мові. Так, в українській мові відсутні активні дієприкметники, утворені від дієслів на *-ся*, та пасивні дієприкметники теперішнього часу. Значно звужене порівняно з російською мовою вживання активних дієприкметників теперішнього (вони утворюються за допомогою суфіксів *-уч/-юч-, -ач/-яч-*: *лежачий, правлячий*) та минулого часу (їхнє творення можливе в українській мові лише від основи неозначеної форми префіксальних неперехідних дієслів доконаного виду: *збліднути – зблідлий, засохнути – засохлий, збідніти – збіднілий* тощо). Найбільш уживані в українській мові

пасивні дієприкметники минулого часу в реченні можуть виконувати роль предиката (*Звіт підготовлений*), а також можуть виступати у ролі узгодженого означення (*Студент здав підготовлений звіт викладачу*) та відокремленого означення у складі дієприкметникових зворотів (*Звіт, підготовлений за результатами практики, отримав схвальні відгуки*). Як було зазначено, активні дієприкметники мало вживаються у сучасній українській мові і практично не зустрічаються у складі дієприкметникових зворотів. Еквівалентами російських дієприкметників на кшталт *читающий, смеющийся, написавший* в українській мові виступають конструкції *той, що (який) читає; той, що (який) сміється; той, що (який) написав*, що у свою чергу значно збільшує діапазон функціонування в ній складнопідрядних означальних речень, синтаксично синонімічних дієприкметниковим зворотам. У таких реченнях сполучник *що* є ізофункціональним відносному займеннику *який* та виступає як інваріантний засіб оформлення означальних відношень у складному реченні в українській мові. Крім сполучного слова *який* у складнопідрядних означальних реченнях вживаються питальні займенники *котрий, чий, хто*, займенникові прислівники *де, куди, звідки, коли* та власне сполучники *щоб, як, ніби, мов, наче*. Сполучникові слова *де, куди, звідки, коли* у складнопідрядному означальному реченні поєднуються з іменниками з просторовим і часовим значенням. Сполучники *ніби, мов, наче* додають до підрядного означального додатковий відтінок гіпотетичного порівняння.

Неузгоджене означення приєднується до означуваного слова за допомогою керування або поєднується з ним зв'язком прилягання (як правило, таке означення виражене інфінітивом та характеризує віддієслівні іменники або іменники з абстрактним значенням: *прохання здати роботи*). У ролі неузгоджених означень в українській мові, як і в російській, найчастіше виступають іменники у непрямих відмінках з прийменником або без нього та присвійні займенники *його, її*. Такі означення характеризують означуваний предмет за належністю (*робота студента, його робота*), матеріалом (*сумка зі шкіри*), походженням (*науковець з Камеруну*), змістом (*лекція з історії, лекція про український живопис*), за джерелом інформації (*стаття з журналу*), призначенням (*шафа для книг*) тощо. Атрибутивність таких

іменникових конструкцій підкреслює можливість їх трансформації в прикметникове морфологізоване означення: *друг з України – український друг, посуд зі скла – скляний посуд, стіл для роботи – робочий стіл*.

Обставини – найбільша група поширювачів предикативного ядра речення. Найчастіше обставинні відношення в українській та російській мовах виражені різними формами непрямих відмінків іменника та прислівниками. Серед обставинних відношень вирізняють обставинні відношення ситуативного плану, які вказують на зовнішні обставини здійснення процесів, ситуацій та існування предметів. До таких насамперед належать просторові та часові відношення, оскільки світ не існує поза простором і часом, будь-які події, явища, процеси, ситуації й об'єкти мають просторові та часові характеристики. Дослідники вважають, що вираження просторових уявлень належать до найдавніших у мові, оскільки поняття часу більш абстрактне і сформувалося пізніше за поняття простору, відповідно більшість прийменникових конструкцій набула часового значення внаслідок переосмислення відповідних просторових структур (С. Якобсон, А. Подосінов, О. Ключова, Ю. Міщенко). Взаємопов'язані часові та просторові відношення – хронотоп у поєднанні з референтними структурами формують просторово-часовий дейксис, який відбиває уявлення людини про світ. Опис навколишнього світу через просторово-часову систему координат реалізується через лексичну і граматичну системи мови, в якій спостерігається надзвичайна різноманітність засобів вираження часу та простору.

Просторові відношення передають місцезнаходження предмета, місце, в якому відбувається дія, або напрямок переміщення у просторі. Місцезнаходження в українській мові виражають прийменники *в/у* і *на* з іменником у місцевому відмінку, прийменник *біля* та його синоніми *коло*, *край*, *обабіч*, *уздовж*, *кінець* та прийменники *навколо*, *посередині*, *(не)далеко*, *ліворуч*, *праворуч від* з іменниками у родовому відмінку, прийменники *перед*, *за*, *під*, *над*, *поруч із*, *поряд із*, *між* з іменниками у формі орудного відмінка. На позначення руху вживають іменники у знахідному відмінку з прийменниками *в/у*, *на*, *за*, *під* (рух до предмета), *через*, *повз* (рух у просторі), у родовому відмінку з прийменниками *з*, *від*, *з-за*, *з-під* (рух від предмета). Окремо варто зупинитися на вживанні дієслівних сполучень із прийменником *до*

та іменником у родовому відмінку, семантика яких в українській мові ширша, ніж у російській. Такі конструкції виражають не лише напрям мети руху (*доїхати до вокзалу, під'їхати до гуртожитку*), а й спрямування руху стосовно просторового орієнтира, вираженого іменником на позначення географічного об'єкта (*приїхати до Харкова*) та рух як входження у певний простір, позначений іменниками, що називають приміщення та установи (*вступити до університету, ходити до школи*). Засоби вираження просторових відношень у складному реченні обмежуються сполучними словами *де, куди і звідки*, які разом із підрядною частиною вказують на місце або напрямок дії, про яку йде мова у головному реченні. У складнопідрядних місця можуть вживатися відносні слова *тут, там, туди, звідти,десь, кудись, звідкись* (*Він давно не був там, де жив раніше. Він повернувся туди, де жив раніше*).

Обставини часу позначають час певної дії або події (виражаються іменниками та числівниками на позначення дати (числа, місяця, року) у родовому відмінку (*народитися десятого жовтня дві тисячі першого року*), іменниками *століття, рік, місяць* та сполученням цих іменників із порядковими числівниками у місцевому відмінку з прийменником *в/у* (*народитися в жовтні у дві тисячі першому році*), ці ж іменники й іменник *тиждень* із прикметниками та займенниками в українській мові можуть уживатися у формі родового відмінка (укр. *зустрінемося наступного тижня і рос. встретимся в следующем году*), іменниками *день, час, хвилинка, секунда, момент* або сполученням цих іменників із займенниками у знахідному відмінку з прийменником *в/у* (*приїхати у цей день*)). Години в українській мові на відміну від російської позначаються порядковими числівниками (укр. *друга година дня* та рос. *два часа дня*), годинниковий час виражається конструкціями у місцевому відмінку із прийменником *о* (*прийти о другій годині*), знахідному відмінку з прийменниками *на* та *за* (*пів на другу, за п'ять хвилин друга*). Час тривання дії позначається сполученням іменників із числівниками та займенниками у знахідному відмінку без прийменника (*прожити в Україні цілих п'ять років*) та з прийменниками *за і на* (*приїхати на тиждень, зробити за день*). Потрібно звернути увагу студентів на вживання в українській мові прийменника *протягом* (*навчатися протягом року*), який іноземці

під впливом російської мови часто замінюють на неправильну конструкцію *на протязі року*. Також багато помилок за аналогією з російською мовою іноземні студенти роблять у конструкціях, які виражають повторюваність дій (*кожний рік* замість *кожного року*, *по суботам* замість *по суботах*, *по вечорам* замість *вечорами* тощо). Відношення одночасності та послідовності виражаються конструкціями з прийменниками *під час* (*під час сесії*), *перед* (*перед сесією*), *до* (*до сесії*), *напередодні* (*напередодні сесії*), *після* (*після сесії*), дієприслівниками недоконаного і доконаного виду та дієприслівниковими зворотами. Не відрізняється від російської мови і вираження часових меж за допомогою родового відмінка з прийменниками *з* і *до* (*з понеділка до п'ятниці*) та знахідного відмінка з прийменником *по* (*по середу*). У складнопідрядному реченні підрядне часу пов'язується з головним реченням сполучниками *коли* і *поки* (виражають повну або часткову одночасність, якщо предикат підрядної частини дієслово недоконаного виду), складеними сполучниками *після того як*, *перед тим як*, *до того як*, *як тільки* (виражають різночасність і послідовність). Часові межі у складних реченнях в українській мові позначають за допомогою сполучників і сполучних слів *відколи*, *з того часу як* (початковий момент дії) та *поки*, *доки*, *до того часу як* (кінцевий момент).

Крім просторових та часових до обставинних відношень також належать відношення способу дії (у простих реченнях найчастіше виражені прислівниками способу дії (*добре*, *швидко*, *цікаво*), іменниками у непрямих відмінках із різними прийменниками (*писати без помилок*, *визначити за словником*, *слухати з цікавістю* тощо), дієприслівниками або дієприслівниковими зворотами (*говорити хвилюючись*, *говорити, нікого не слухаючи*), умовні, допустові, причинно-наслідкові та цільові відношення.

Умовні відношення передають умову, за якої відбувається дія або без якої вона не відбувається. У простому реченні в українській мові ці відношення найчастіше виражають іменники у родовому відмінку з прийменниками *за*, *у разі*, *без* (*За потреби зверніться до лікаря*. *У разі затримки я вам зателефоную*. *Без води життя неможливе*), в орудному відмінку з прийменником *з* та його варіантами (*Із настанням весни природа оживає*) та дієприслівники і дієприслівникові звороти (*Змінюючи себе ми змінюємо світ*). Найбільше помилок у мовленні

російськомовних іноземців трапляється у вживанні прийменника *при*, сфера застосування якого в українській мові значно вужча, ніж у російській. В умовному значенні цей прийменник вживається в українській мові лише в декількох конструкціях на позначення супутніх обставин чи умов дії (*при нагоді, при доброму здоров'ї, при ясному розумі*). В інших умовних конструкціях він потребує заміни: *при умові – за умови, при бажанні – за бажання, при небезпеці – у разі небезпеки, при пожежі – під час пожежі, при прийнятті рішення – приймаючи рішення* тощо. Інтерференційний вплив російської мови також позначається на неправильному вживанні умовних конструкцій *при наявності, при відсутності, при необхідності*, які, на думку дослідників (Н. Непийвода, В. Тимкова), необхідно замінювати підрядним реченнями з умовними сполучниками (*якщо є, якщо немає, якщо необхідно*). Крім сполучника *якщо* в складних реченнях з підрядними умови вживаються також сполучники *коли* (в українській мові в умовних реченнях він не обтяжений часовим значенням і є стилістично нейтральним), *як* і *раз* (для позначення реальної умови: *Коли я запізнився, то пробачте. Як піде дощ, повернемось додому. Раз ви прийшли, то напишемо тест*) та сполучники *якби, аби, коли б* на позначення нереальної умови (*Якби була гарна погода, ми б поїхали за місто. Коли б ви працювали, то мали б кращий результат. Аби я знав, зробив би*).

Так само звужене вживання прийменника *при* у вираженні допустових відношень. Допустові відношення вказують на обставину, всупереч якій відбувається дія. В українській мові вони виражені за допомогою прийменників *всупереч, наперекір* у складі давального відмінка іменників та іменника у формі знахідного відмінка з прийменником *незважаючи на* (*всупереч порадам, наперекір долі, незважаючи на обставини*). Щодо можливості вживання у допустових конструкціях в українській мові прийменника *при* питання й досі дискутується. Одні дослідники вважають припустимими висловлювання на зразок *При всій повазі до вас я такого зробити не можу* (М. Гнатюк, С. Головащук), інші наголошують на відсутності допустового значення у конструкцій з прийменником *при* в українській мові та пропонують замінювати їх підрядними реченнями з допустовим сполучником *хоч/хоча*: *при всій повазі до вас – хоча я вас дуже поважаю, при всьому старанні – хоч як старався, при всьому бажанні – хоча дуже хочу*,

*при всій складності – хоча дуже складно тощо (Л. Мацько, Л. Пономар, О. Синявський, В. Тимкова). До допустових сполучників також належать сполучники *хай (нехай), дарма що, незважаючи на те що (Хай як було жарко, ніхто не відчиняв вікон. Дарма що йшов дощ, настрої був прекрасним. Незважаючи на те що до сесії залишилося обмаль часу, ніхто не починав готуватися до іспитів.)**

Вираження причинно-наслідкових та цільових відношень в українській і російській мовах принципово не відрізняється. Причинно-наслідкові відношення вказують на обставини внутрішнього або зовнішнього характеру, які є причиною або наслідком здійснення чи нездійснення дії. В українській мові ці відношення найчастіше виражені іменниками у формі непрямих відмінків із прийменниками *через* і *завдяки* (антонімічні конструкції, в яких іменник із прийменником *завдяки* передає причину, що спрє дії та призводить до позитивного результату, а з прийменником *через* позначає причину, яка перешкоджає здійсненню дії і призводить до негативного наслідку: *Завдяки дощу спека спала. – Через дощ стало холодно.*), з прийменником *з* (такі конструкції виражають внутрішню причину дії людини: *з любові, з горя, з цікавості*), з прийменником *від* (найчастіше передають зовнішню причину зміни стану людини або доквілля: *тремтіти від холоду, втомитися від роботи, зламатися від вітру*), з прийменником *за* (переважно вживаються з іменниками, що виражають волевиявлення іншої особи: *за порадою друзів*), з прийменниками *в результаті, внаслідок, зважаючи на, з огляду на, у зв'язку з*, характерними для ділового та наукового мовлення. У складних реченнях підрядне причини з'єднується з головною частиною сполучниками *тому що, бо, оскільки* та сполучними словами *завдяки тому що, через те що, у зв'язку з тим що, на тій підставі що, внаслідок того що (Він не склав іспит, тому що погано підготувався. У зв'язку з тим, що погодні умови погіршилися, рух транспорту обмежений)*. Підрядне наслідку приєднується до головної частини за допомогою сполучників *тому, так що, внаслідок чого, в результаті чого (Студент довго хворів, тому пропустив багато занять. Представники голів держав не дійшли згоди, в результаті чого переговори зайшли у глухий кут)*.

Цільові відношення вказують на мету дії. У простому реченні обставини мети можуть бути виражені відмінковими формами іменника з прийменниками *для, з метою, заради, задля, по, за* (*приїхати для навчання, приїхати на навчання, приїхати з метою навчання, робити заради успіху, працювати задля результату, пити по молоко, звернутися за порадою*) та дієсловом у формі інфінітива (*поїхати відпочивати*). У складному реченні підрядна частина мети поєднується з головним реченням з допомогою сполучників *щоб* (*для того щоб*), *аби* (*аби тільки*) (*Вони приїхали, щоб отримати перепустку. Ми зупинилися, аби дати дорогу машині.*).

Висновки. Ми розглянули основні способи вираження об'єктних, означальних та обставинних відношень у простих і складних реченнях, окресливши таким чином межі функціонально-комунікативної граматики, спрямованої на формування україномовної комунікативної компетенції інофонів, та проаналізували основні відмінності між вираженням цих відношень в українській і російській мовах, на що необхідно звертати увагу російськомовних іноземців для запобігання інтерферентних помилок. Ефективність навчання української мови іноземних студентів, які володіють російською, з урахуванням контрастивного підходу підтверджена багаторічним досвідом викладання. Наведені методичні рекомендації можуть стати у нагоді викладачам та методистам для розробки навчальних програм, під час створення підручників і навчальних посібників з української мови для означеного контингенту іноземців, а також для підготовки до практичних занять викладачів-початківців.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні інтерференційних впливів на третьому (за У. Вайнрайхом) лексичному рівні та створенні української функціонально-комунікативної граматики для іноземців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амиантова Э.И., Битехтина Г.А., Всеволодова М.А., Клобукова Л.П. Функционально-коммуникативная лингводидактическая модель языка как одна из составляющих современной лингвистической парадигмы (становление специальности «Русский язык как иностранный»). *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология.* 2001. № 6. С. 215–233.

2. Бей Л.Б., Тростинська О.М. Особливості навчання української мови іноземних студентів на Сході України. *Мова і культура*. Вип. 11. Т. 1 (113). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. С. 356–365.
3. Бей Л.Б., Тростинська О.М. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних громадян. *Викладання мови у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Вип. 12. Харків, 2008. С. 48–59.
4. Вайнрайх У. Языковые контакты. К.: Вища школа, 1979. 264 с.
5. Дудоладова А.В. Проблема інтерференції у методиці та практиці викладання іноземної мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Вип. 24. Харків, 2014. С. 41–47.
6. Реформатский А.А. Лингвистика и поэтика. М.: Изд-во Юрайт, 2019. 266 с.
7. Русская грамматика / [гл. ред. Н.Ю. Шведова]. В 2-х т. Т. II. Синтаксис. М.: Наука, 1982. 711 с.
8. Сучасна українська мова / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.: за ред. О.Д. Пономарева. К.: Либідь, 1997. 400 с.
9. Тростинська О.М., Кожушко І.А. Проблеми підготовки майбутніх викладачів української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Вип. 25. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. С. 58–65.
10. Тростинська О.М. Особливості викладання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» іноземцям. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної. Збірник наукових праць*. Випуск 6. Львів: Львів. нац. у-т імені Івана Франка, 2011. С. 92–97.
11. Тростинська О.М. Порівняльний метод у навчанні граматики української мови російськомовних іноземців. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Випуск 27. Харків, 2015. С. 108–117.
12. Тростинська О.М., Тарлева А.В. Порівняльний аналіз вираження суб'єктно-предикатних відношень в українській і російській мовах. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Випуск 30. Харків, 2017. С. 131–142.
13. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе. Общие вопросы методики. М.: Изд-во Юрайт, 2020. 148 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2023.

Статтю рекомендовано до друку 24.10.2023.

Як цитувати: Тростинська О. Контрастивний підхід у викладанні української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2023. Вип. 43. С. 128–144. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2023-43-09>

CONTRASTIVE APPROACH IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Oksana Trostynska

PhD in Philology, Associate Professor, Language Training Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: okasana@ua.fm;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>.

The article continues a series of studies dedicated to teaching the Ukrainian language to foreign students who either know or have experience in studying Russian. This group comprises foreigners from post-Soviet countries, as well as foreign master's and postgraduate students who previously studied in Ukrainian higher education institutions in Russian. In compliance with the Law on Education, they are now studying Ukrainian or learning it as the state language of their current country of study.

The mastery of a new foreign language, as is commonly known, is built upon existing speaking experience, which determines the methodological necessity of comparing the systems of the known language with the language being studied. Such a comparative analysis allows the identification of common features in both languages and facilitates the application of previously acquired knowledge and skills in learning a new foreign language. Interference, understood as the interaction of different language systems, directly impacts the acquisition of a new language system. The foundation for studying and regulating interference processes lies in the contrastive approach. Contrastive linguistics aims to identify differences and similarities between modern languages, aiding in determining the directions of interference and explaining the cause of typical errors.

In our previous articles, we explored interference effects when Russian-speaking foreigners studied the Ukrainian language, focusing on phonetics, grammar, and syntax. These studies involved a comparative analysis of the functional-communicative organization of sentences, exemplified by the examination of ways to express subject-predicate relations in Ukrainian and Russian.

Functional-communicative grammar emphasizes the pivotal role of syntax as a system that organizes all other language levels. It views a sentence from a communicative organizational perspective as an utterance formed according to a specifically defined structural scheme, with the structural core being the predicate. The predicate designates specific positions for the participants in the situation described by the proposition (subject names or actants) and their quantity.

The proposed article investigates various types of extenders for the predicative centre of sentences, considers primary methods of expressing object, meaning, and circumstantial relations in both simple and complex sentences, and highlights key differences in expressing these relations between Ukrainian and Russian. These differences merit the attention of Russian-speaking learners to prevent interference errors.

The methodical recommendations provided herein may prove beneficial to teachers and methodologists in developing training programs, crafting textbooks, and designing teaching materials for Ukrainian language instruction tailored to specific groups of foreign learners. They also serve as valuable resources for novice teachers in preparing for practical classes.

Keywords: *contrastive approach, functional-communicative grammar, higher education, Russian-speaking students, Ukrainian as a foreign language.*

REFERENCES

1. Amiantova, E.I., Bitehtina, G.A., Vsevolodova, M.A., Klobukova, L.P. (2001). Funkcionalno-kommunikativnaya lingvodidakticheskaya model yazyka kak odna iz sostavlyayushih sovremennoj lingvisticheskoy paradigmy (stanovlenie specialnosti “Russkij yazyk kak inostrannyj”) [Functional-communicative linguodidactic model of language as one of the components of the modern linguistic paradigm (the development of the specialty “Russian as a Foreign Language“]. *Bulletin of Moscow University, Series 9. Philology*. 6, pp. 215–233 [in Russian].
2. Biej, L.B., Trostynska, O.M. (2009). Osoblyvosti navchannia ukrainskoi movy inozemnykh studentiv na Skhodi Ukrainy. Mova i kultura [Features of Teaching Ukrainian to Foreign Students in the East of Ukraine]. *Mova i kultura. [Language and Culture]*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 11, Vol. 1 (113), pp. 356–365 [in Ukrainian].
3. Biej, L.B., Trostynska, O.M. (2008). The Challenges of Teaching Ukrainian to Various Categories of Foreign Citizens. *Teaching Languages at Higher Educational Establishments at the Present Stage. Intersubject Relations*. 12, pp. 48–59 [in Ukrainian].
4. Vajnrajh, U. (1979). *Yazykovye kontakty [Language Contacts]*. Kyiv: Vyscha shkola [in Russian].
5. Dudoladova, A.V. (2014). Problema interferentsii u metodytsi ta praktytsi vykladannia inozemnoi movy [The Issue of Interference in the Methodology and Practice of Teaching a Foreign Language]. *Teaching Languages at Higher Educational Establishments at the Present Stage. Intersubject Relations*. 24, pp. 41–47 [in Ukrainian].
6. Reformatskij, A.A. (2019). *Lingvistika i poetika [Linguistics and Poetics]*. Moscow: Izd-vo Yurajt [in Russian].
7. Shvedova, N.Yu. (Ed.). (1982). *Russkaya grammatika [The Russian Grammar]*. Vols. 1-2, Vol. 2 “Syntax”. Moscow: Nauka [in Russian].
8. Ponomariv, O.D., Rizun, V.V., Shevchenko, L.Yu., et al. (1997). *Suchasna ukrajinska mova [Modern Ukrainian]*. Ponomareva, O.D. (Ed.). Kyiv: Libid [in Ukrainian].
9. Trostynska, O.M., Kozhushko, I.A. (2014). The Problems of Training Future Teachers of the Ukrainian Language for Foreigners. *Teaching*

- Languages at Higher Educational Establishments at the Present Stage. Intersubject Relations.* 25, pp. 58–65 [in Ukrainian].
10. Trostynska, O.M. (2011). Specifics of teaching a course „Ukrainian language (for professionals)” to foreign students. *Theory and Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language*. 6, pp. 92–97 [in Ukrainian].
  11. Trostynska, O.M. (2015). Comparative Method in Teaching the Ukrainian Grammar to Russian-speaking Foreigners. *Teaching Languages at Higher Educational Establishments at the Present Stage. Intersubject Relations.* 27, pp. 108–117 [in Ukrainian].
  12. Trostynska, O.M., Tarlieva, A.W. (2017). Comparative analysis of the expression of subject-predicate relations in Ukrainian and Russian languages. *Teaching Languages at Higher Educational Establishments at the Present Stage. Intersubject Relations.* 30, pp. 131–142 [in Ukrainian].
  13. Sherba, L.V. (2020). *Prepodavanie inostrannyh yazykov v srednej shkole. Obshie voprosy metodiki [Teaching Foreign Languages in Secondary School: General Aspects of Methodology]*. Moscow: Izd-vo Yurajt [in Russian].

The article was received by the editors 15.09.2023.

The article was recommended for printing 24.10.2023.

In cites: Trostynska O. (2023). Contrastive approach in teaching Ukrainian as a foreign language. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 43, pp. 128–144. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2023-43-09> [in Ukrainian]